

Slovenščina v elektronskih medijih

Mija Michelizza

*Guglam, tvitam, poustam, klikam.
Torrent, download, YouTube, upload.
On pretaka, ti nalagaš,
tretji spremlja, jest pa lajkam.*
(Jonas Žnidaršič)

Verjetno bi težko bolje opisali aktivnosti sodobnega človeka, ki nezanemarljivo količino časa preživi za računalnikom, na mobilnem telefonu ali podobni elektronski napravi, kot je to v enem izmed svojih objav na družabnem omrežju Twitter strnil Jonas Žnidaršič. Ta kratka objava pa ne opiše samo novih načinov komunikacije ter drugih aktivnosti, ki prihajajo z elektronskimi mediji, temveč lepo pokaže tudi na mnoge značilnosti izrazne plati jezika v teh medijih.

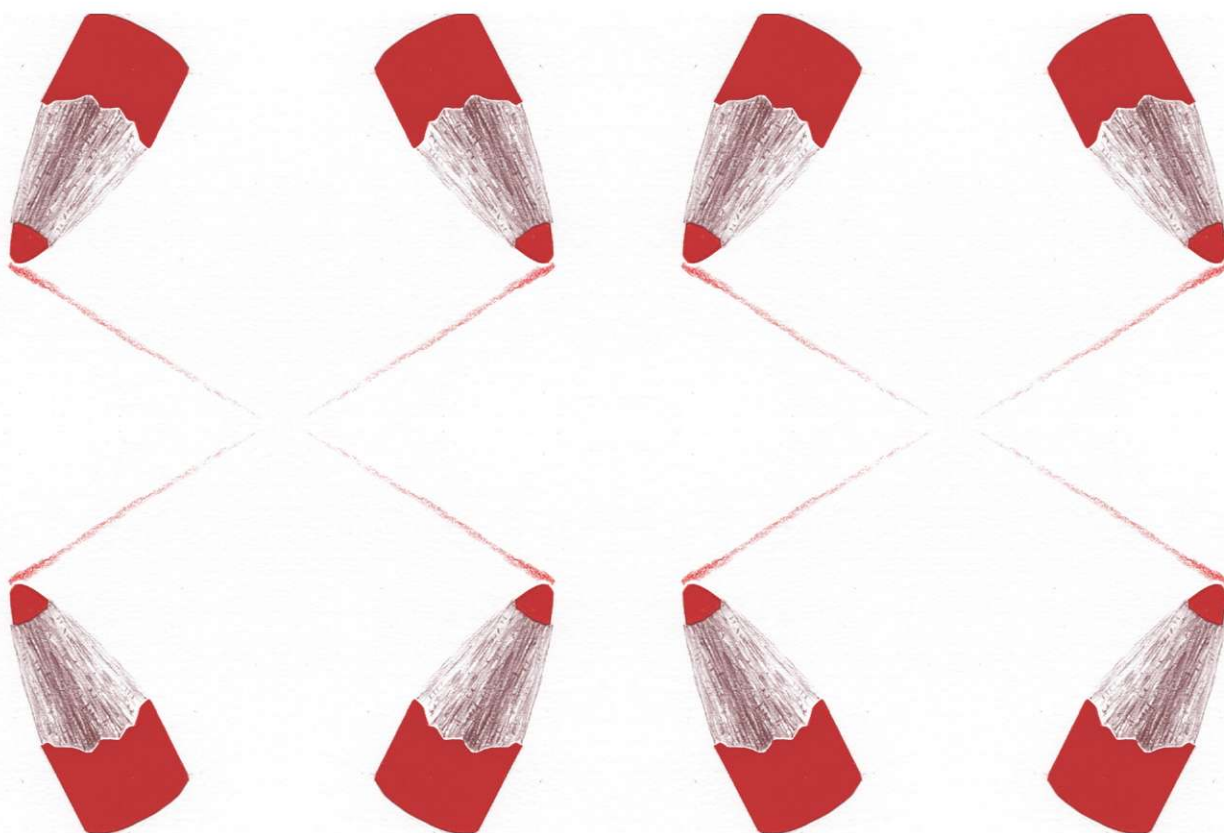
Elektronski mediji že kar nekaj časa korenito posegajo na večino področij našega življenja, od informatike, marketinga, psihologije, sociologije, novinarstva, umetnosti pa vse do jezikoslovja. Bolj kot revolucijo je smiselno te pojave pojmovati kot evolucijo: danes lahko namreč govorimo le o vsesplošnem razmahu elektronskih medijev ter o množičnosti njihove uporabe, ne pa o elektronskih medijih kot novosti – kljub temu pa še pogosto zasledimo tudi poimenovanja kot npr. »novi mediji« in »nove tehnologije«. Predstavljajo odsev sodobne družbe, a so hkrati že naš integralni del, saj si le redko kdo še predstavlja življenje brez teh večinoma mobilnih naprav, ki nas spremljajo na vsakem koraku. Kot vsaka stvar tudi ti mediji prinašajo s seboj tako pozitivne kot negativne plati, kar vsekakor ni moglo uiti niti jezikoslovcem. Nekateri s strahom opazujejo spremembe, ki jih sodobne tehnologije prinašajo v jezik, spet drugi z odprtimi rokami sprejemajo vse, kar je v jeziku novega. Verjetno je treba ubrati neko srednjo pot, spremljati te pojave,

jih beležiti ter jih sproti kritično presojati, vendar ne na silo vsiljevati v normativne priročnike, saj se takšni ukrepi v dosedanjih zgodovini jezika niso preveč obnesli. Vse kaže na to, da gre za organski proces, ki je skupen veliki večini zahodnega sveta. Tesno je v povezavi s procesom globalizacije, ki se mu v današnjem času težko izognemo, kar vsekakor pomeni, da slovenščina nikoli več ne bo takšna, kot je bila pred pojavom elektronskih medijev.

Internetno jezikoslovje

Poimenovanje internetnega jezikoslovja prvič zasledimo že leta 2001, ko ga David Crystal omeni v svoji knjigi *Language and the Internet*, štiri leta kasneje pa ga v svojem članku *The Scope of Internet Linguistics* definira kot »sinhrono analizo jezika na vseh področjih internetne dejavnosti, vključno z elektronsko pošto, različnimi vrstami klepetalnic in iger, takojšnjim sporočanjem in spletnimi stranmi ter s povezanimi področji za računalniško posredovano komunikacijo («computer-mediated communication« v angleškem izvorniku), kot so sporočila SMS«. Leta 2011 izide še Crystalova knjiga *Internet Linguistics*, v kateri se bolj kot v prvi knjigi, kjer obravnava predvsem stilske značilnosti jezika na internetu pri posameznih tipih elektronsko posredovane komunikacije,¹ osredotoča na metodološka vprašanja. Internetno jezikoslovje je kot področje raziskovanja še v povojih. Crystal meni, da je pomembna začetna naloga priprava opisov besedišča, slovničnih lastnosti jezika, novosti v zapisu in pragmatičnih značilnosti znotraj posameznih tipov elektronsko posredovane komunikacije. Osredotočiti se je treba tudi na leksiko, ki je rezultat novih stvarnosti. Raziskovalni izzivi na tem področju se tičejo predvsem količin podatkov, ki jih internet vsebuje, raznolikosti jezika, ki jo najdemo na internetu, ter hitrosti spreminjanja pojavnosti na internetu. Pri predstavitvi te nove veje jezikoslovja smo uporabili Crystalov termin, čeprav bi bilo treba razmisliti o ustreznosti izraza »internetno jezikoslovje«, ki zgolj z definicijo nakazuje na širše

¹ Poleg v jezikoslovju že uveljavljenega pojma »tip besedila« se v našem kontekstu zdi smiselno govoriti o tipih elektronsko posredovane komunikacije, ki jih razumemo kot posamezne elemente elektronsko posredovane komunikacije, kot so npr. forumi, blogi, spletne enciklopedije (npr. Wikipedija), elektronska pošta ipd., ki se med seboj ločijo predvsem po načinu prenosa podatkov, tipi besedil pa so v sklopu posameznih tipov elektronsko posredovane komunikacije lahko zelo raznovrstni.

področje raziskovanja. Morda bomo morali v prihodnosti poiskati drugo poimenovanje.

Mrežna govorica

V sklopu različnih jezikoslovnih raziskav in obravnav na internetu so se pojavili tudi različni termini za jezik (ang. *Cyberspeak*, *Netspeak*, *Netlish*, *Weblish*, *e-Language* itd.), diskurz (ang. *Electronic Discourse*, *Computer-Mediated Discourse* itd.) in jezikoslovje (ang. *e-Linguistics*, *Cyberlinguistics*, *Searchlinguistics* itd.). Nekatera izmed teh poimenovanj so bila bolj razširjena, druga manj, gre pa seveda za izraze v angleščini. V slovenski literaturi o internetnem jezikoslovju se precej uporablja termin mrežna govorica (kot ustreznik angleškemu *Netspeak*). Ampak kaj pravzaprav je mrežna govorica in v katerih besedilih se pojavlja? Značilnosti mrežne govorice (s posebnim ozirom na slovenščino) lahko okvirno razdelimo v šest skupin, ki si jih bomo podrobneje ogledali v nadaljevanju: (1) značilnosti pogovornega jezika, (2) šumevci, (3) brisanje besednih mej, (4) zapis malih in velikih črk, (5) ločila in druga pisna znamenja ter (6) krajšave in medmeti. V članku se bomo omejili na analizo besedil, ki je nastala v sklopu doktorske disertacije avtorice in

zaobjema predvsem besedila spletne enciklopedije Wikipedije ter besedila izbranih blogov. Obe vrsti besedil nastajata na podoben način, saj ima kdorkoli možnost, da jih soustvarja, po drugi strani pa so si zelo različna, s čimer želimo pokazati, da ne gre vsega metati v isti koš.

Značilnosti mrežne govorice v elektronskih besedilih so opazne na vseh jezikovnih ravneh. Pri analizi teh besedil dobimo občutek, da so avtorji pri pisanju sproščeni in pogosto neobremenjeni z normo, opazi se odsotnost lektoriranja, kar ima za posledico, da v besedilih ostane tudi marsikaj, kar bi lektorji pri svojem delu popravili. Vendar pa je treba jasno opredeliti meje med različnimi vrstami odstopanj od norme v elektronskih besedilih in poudariti, da ne gre vsega obravnavati na enak način. Ločiti je treba dejanske napake od načrtnih in nenačrtnih odklonov od norme. Mnogokrat načrtnemu odklonu botruje prav želja po stilnem učinkovanju, nenačrtni odkloni od norme pa so lahko posledica tehničnih omejitev.

Značilnosti pogovornega jezika

Predvsem na začetku raziskovanja jezika v elektronskih medijih se je pogosto razpravljalo o vprašanju, kateri prenosniški

Pri analizi elektronskih besedil dobimo občutek, da so avtorji pri pisanju sproščeni in pogosto neobremenjeni z normo, opazi se odsotnost lektoriranja. Vendar pa je treba jasno opredeliti meje med različnimi vrstami odstopanj od norme in poudariti, da ne gre vsega obravnavati na enak način. Ločiti je treba dejanske napake od načrtnih in nenačrtnih odklonov od norme.

zvrsti je ta jezik najbolj podoben. Značilnosti pogovornega jezika se v besedilih elektronskih medijev pojavljajo, vendar pa nikakor ne v vseh vrstah besedil. Na eni strani imamo besedila, ki se sploh ne oz. le malo razlikujejo od običajnih tiskanih besedil, na drugi strani pa najdemo nekatera besedila elektronske pošte, klepetalnic, SMS sporočil, ki bolj spominjajo na govorjena besedila. Treba pa je opozoriti na vzroke, zaradi katerih do takšnih zapisov sploh pride. Mnogi primeri res nakazujejo na neobremenjenost avtorja pri zapisu, zasledimo pa tudi primere, ko so leksemi, ki na katerikoli jezikovni ravnini izkazujejo značilnosti pogovornega jezika, rabljeni predvsem stilistično.

Šumevci

Šumevce v elektronskih besedilih navadno najdemo zapisane na štiri različne načine: (1) zapisani so v skladu z normo: *Tamarčka, šušī, anže*; (2) pogosto jih zamenjujejo sičniki: *spominica, bostjan, Aljaz*; (3) šumevec lahko zaznamuje ponovljen sičnik: *Blazz*; zasledimo še (4) zapis šumevca pod vplivom tuje jezika: *joshko, Stascha*.

V elektronskih besedilih je bila predvsem na začetku vsesplošne uporabe interneta zelo opazna problematika zapisa šumevcev. Kot smo videli, še vedno prihaja do različnih načinov zapisa črk č, š in ž. Zlasti za SMS sporočila se pogosto navaja raba sičnikov namesto šumevcev, čeprav v zadnjem času tehnologije tudi na mobilnih telefonih napredujejo, kar sicer rešuje tovrstne probleme, je pa zato cena SMS sporočila s šumevci večja od cene sporočila v sičnikih. Ker so bili prvi načrtovalci interneta Američani, so iskali predvsem načine, kako olajšati komunikacijo na internetu v angleščini, niso pa se zavedali problemov komunikacije v drugih jezikih, zato se je ob pričetku razvoja informacijskih tehnologij v šestdesetih letih 20. stoletja uveljavil nabor znakov ASCII (ang. *American Standard Code for Information Interchange*), ki vsebuje 128 7-bitnih kod (enkratnih kombinacij števil 0 in 1). Ta nabor znakov je na spletu privilegiral angleščino – v rabi HTML jezika, pri poimevanjih domen, elektronskih naslovov ipd. Vse to je nekatere komentatorje napeljalo, da so začeli govoriti o *tipografskem*

imperializmu kot o podkategoriji *jezikovnega imperializma*. V drugih jezikih pa je v tem času prihajalo do t. i. *ad hoc* improvizacije uporabnikov; tako so npr. za slovenski č uporabljali kombinacije *ch* ali *cc* oziroma preprosto *c* brez strešice. Kasneje se je pojavil nabor znakov »ISO Latin 1« oziroma »ISO 8859-1«, ki je olajšal komunikacijo v mnogih evropskih jezikih, globalno gledano pa so se številni problemi rešili z naborom znakov Unicode (ta ima 16-bitni zapis znaka), univerzalnim standardom kodiranja jezikovnih znamenj, za katerega skrbi neprofitni konzorcij Unicode.

Brisanje besednih mej

Brisanje besednih mej je pogosto v besedilih SMS sporočil, kjer se pojavlja predvsem zaradi varčevanja s prostorom in pomanjkanja časa. Lahko se pojavi zaradi tehničnih omejitev (npr. pri vzdevkih: *tinaenainedina, MaliČlovek, vklišef* in v internetnih naslovih: *www.kapodol.com*) ali pa zaradi stilnega učinkovanja. Avtor se lahko ne spomni pravega izraza, imena ali vzroka (»večina tvojih prijateljev je diplomiranih *kajvemkajže*«) ali pa gre za besedno igro oz. željo po poudarjanju (»zakaj vsi ti ljudje jamrajo na *svetunakanalua*«). Pogosto stilno učinkujejo tudi primeri brisanja med besednimi mejami, kjer je opazen vpliv govora, predvsem zapis naslonk skupaj z naglašeni besedami ali z drugimi naslonkami in zapis stalnih besednih zvez skupaj (*izfotelja, napamet, lahkonoč, lepoprosim, kenede* ipd.).

Zapis malih in velikih črk

Spletni bonton oz. netiketa (ang. *Netiquette*) odsvetuje zapis celotnega besedila z velikimi tiskanimi črkami, saj naj bi to pomenilo, da smo povzdignili glas oz. zakričali. Treba pa je upoštevati tudi možnost, da avtor besedila ni večš tovrstnega komuniciranja in da pravil spletnega bontona ne pozna. Bolj pogosto pa v elektronskih besedilih opazimo zapis izključno z malimi črkami, pri čemer gre navadno bolj kot za neko stilno učinkovanje za ekonomičnost v smislu časovne komponente, saj je pri tipkanju za zapis velike tiskane črke treba pritisniti dodatno tipko. Posebno mesto pri zapisu malih in velikih črk

imajo t. i. dvozačetnice. Pri dvozačetnicah gre za pojav v jeziku, ki se je iz angleško govorečega okolja (ang. *BiCapitalization*) razširil tudi v slovenščino, predvsem z razmahom spleta in nekaterimi programskimi jeziki, v katerih so te nastale zaradi težnje k čim bolj povednemu poimenovanju spremenljivk, presledki pa niso bili dovoljeni. Dvozačetnice v slovenščini niso nekaj popolnoma novega, saj jih zasledimo že v *Slovenskem pravopisu* iz 2001. V *Pravilih* se s tem pojavom srečamo pri zapisovanju kemijskih formul, kot npr. NaCl in pri kraticah, npr. za *Bosno in Hercegovino* (BiH), zasledimo jih tudi v slovarskem delu *Pravopisa*, in sicer pri neslovenskih priimkih (*MacLaine, McCarthy*).

Ločila in druga pisna znamenja

Elektronska besedila in elektronsko posredovana komunikacija prinašajo nove vrste rabe ločil in pisnih znamenj, zaradi česar ločujemo izvenosrednjebesedilno in osrednjebesedilno rabo ločil v teh besedilih. Če opazujemo izvenosrednjebesedilno rabo ločil, je treba poudariti, da ločila tudi v elementih, povezanih s tehnološko platjo komunikacije, kot so npr. elektronski in internetni naslovi, opravljajo osnovno funkcijo ločevanja. Drugačno vlogo, ki je sicer osrednjebesedilna, opravljajo ločila le v emotikonih, vendar tudi ti, kot kažejo analize, pogosto stojijo prav na mestu oz. namesto običajnih ločil.

Vsekakor ne gre spregledati večplastne funkcije emotikonov. Pri raziskavi sem ugotovila, da raba emotikonov v besedilih ni zelo pogosta in je v sklopu besedil blogov omejena na komentarje. Prisotne so predvsem najenostavnejše oblike, brez posebnih grafoloških inovacij, ki jih zasledimo v literaturi o mrežni govorici. Na Wikipediji emotikonov po pričakovanjih ne zasledimo.

Ločila pa lahko omogočajo tudi spletno iskanje, npr. posameznih vzorcev (zvezdica npr. nadomešča poljubno število znakov, narekovaji zaznamujejo sopojavitev iskanih besed ipd.). Z ločili lahko uvajamo tudi oznake oz. ang. *tags* (npr. afna za odgovore, lojtra za temo pogovora na Twitterju), s čimer se oblikuje hiperpovezava, ki omogoča enostavnejšo orientacijo znotraj spletnega mesta.

V sklopu osrednjebesedilne rabe ločil je na eni strani opaziti opuščanje ločil, spet drugje pa je opazno pretiravanje z ločili. Pričakovali bi, da je opuščanje ločil značilno za besedila, kot so SMS sporočila, kjer gre za določeno omejenost s prostorom, pretiravanje z ločili pa naj bi bilo značilno za splet in sporočila elektronske pošte, kjer takšnih omejitev ni, vendar raziskovalci opažajo obe značilnosti v različnih tipih elektronsko po-

sredovane komunikacije. Povečana je tudi raba drugih pisnih znamenj, ki se v neelektronskih besedilih zelo redko pojavljajo (npr. #, * ipd.), zasledimo tudi vpliv iz programskih jezikov (npr. oglata oklepaja < >, značilna za jezik HTML), novost pa predstavlja tudi raba ločil in drugih pisnih znamenj, ki funkcionirajo kot parna ločila (npr. *res*, =res= ali _res_ za poudarjanje dela besedila).

Krajšave in medmeti

V elektronskih besedilih obstajajo različni načini krajšanja, ki po eni strani izkazujejo potrebo po gospodarnosti (predvsem s časom), po drugi strani pa gre pogosto za namen stilističnega učinkovanja. V elektronskih besedilih zasledimo tako krajšanje, ki je uveljavljeno že v drugih tipih besedil, kot tudi krajšanje, ki je sicer nastalo v sklopu elektronsko posredovane komunikacije, a tudi že prehaja v druge vrste komunikacij (npr. LOL). Pogost je zapis kratic s samimi malimi črkami (npr. *fb, mmc*), kot tudi zapis kratic brez vezaja pri sklanjanju (npr. *BMWja, IOjem*) oz. pri izkratičnih poimenovanjih (npr. *MACfobija, PCfobija*), ki se navadno prav tako pišejo z vezajem ali pa narazen. V elektronskih besedilih pogosto zasledimo tudi medmete, čeprav bi s pojavom emotikonov pričakovali, da jih bo manj. Toda ne samo, da jih zaradi emotikonov ni nič manj, zasledimo jih celo v kombinaciji z njimi oziroma z drugimi pojasnili mimike (npr. LOL).

Seveda moramo tudi tu razlikovati med tipi besedil, saj medmetov npr. v Wikipediji po vsej verjetnosti ne bomo našli prav veliko, če sploh kakšnega. Zanimivi so primeri medmetov, ki se pojavljajo celo kot del kratic (npr. HHOJ – ang. *Ha Ha Only Joking*, »ha ha, se le hecam«), ali pa primer kratice LOL, zapisane tudi z malimi črkami (torej kot *lol*), ki označuje smeh in ki jo na spletu lahko najdemo v stopnjevani obliki *lol prelol*, podobno kot je to mogoče pri nekaterih medmetih (npr. *joj prejoj*). Veliko primerov medmetov zasledimo s ponavljajočimi se črkovnimi elementi (*beeee, aaaaa*), ta značilnost pa prehaja tudi na druge besedne vrste (*grozaaa*).

Če povzamemo, različni tipi elektronskih besedil imajo različne značilnosti. Odstopi od norme niso nujno posledica neznanja pravopisa ali slovnice avtorja, pogosto je vzrok v želji po stilnem učinkovanju ali pa se je avtor primoran poslužiti alternativnih zapisov zaradi raznih tehničnih omejitev. Vse to pa je le delček tega, kar ponujajo elektronski mediji jezikoslovju in jezikoslovcem. Raziskovalnih izzivov na tem področju zagotovo ne bo prav kmalu zmanjkalo. ●